МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Министерство образования и науки Республики Дагестан

ГКУ РД "ЦОДОУ ЗОЖ"

ГКОУ "Бутушская СОШ Ботлихского района"

СОГЛАСОВАНО	УТВЕРЖДЕНО
Заместитель директора по УВР	Директор ГКОУ РД "Бутушская СОШ"
Омарова Г.Д.	Магомедов К.А.
31.08.2023г.	31.08.2023г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

по предмету «Родной язык» для 2 «а» класса.

к. Бутуш 2023

ПРОГРАММАЯЛЪЕ БАЯН

Программа хIадур гьабулаго, кьочIое росун руго Байбихьул школалъул лъайкьеялъул федералияб пачалихъияб стандарт[1], гьединго Тарбия кьеялъул мисалияб программаялъулъ[2] загьир гьарурал цIикIкIараб кIваралъул мурадал ва масъалаби.

Жакъасеб школалда тIадаб борч ккола гIун бачIунеб гIелалъе гъваридаб ва щулияб гIелмияб лъай кьей, гьеб жидер практикаялъулъ хIалтIизабизе ругьун гьари, дунялалдехун материалистияб бербалагьи лъугьинаби.

Гьеб масъала гIумруялде бахъинабиялъулъ кIудияб бакI ккола рахьдал мацIалъ.

Байбихьул классазда рахьдал мацI малъула кIиго аслияб мурад яшавалде бахъинабизе:

1. НахъгIунтIиялъулаб мурад (мацIалъул хIакъалъулъ бугеб гIелмуялъул аслиял бутIабазулгун лъай-хъвай гьаби ва гьелъул кьучIалда цIалдохъабазул логикияб пикру ва гIаламаталгин символикияб бичIчIи лъугьинаби);

2. Социокультурияб мурад (цIалдохъабазул хурхен гьабиялъулаб бажари лъугьинаби: кIалзул ва хъвавул калам, монологияб ва диалогияб калам, гьединго, грамматикиял гъалатIал риччачIого, хъваялъул бажари цебетIезаби).

---

[1] Федералияб стандарт тасдикъ гьабун буго Россиялъул Федерациялъул лъай кьеялъул министерствоялъул приказалдалъун кIиазаралда къоло цоабилеб соналъул лъебералда цоабилеб маялда, № 286 (Россиялъул Федерациялъул юстициялъул министерствоялъ гьелъул регистрация (хъвай-хъвагIай) гьабун буго кIиазаралда къоло цоабилеб соналъул щуабилеб июлалда, № 64100

[2] Тарбия кьеялъул мисалияб программа тасдикъ гьабун буго гIаммаб лъай-кьеялъул федералияб цIалулгун методикияб цолъиялъул хIукмуялда рекъон (кIиазаралда къоабилеб соналъул кIиабилеб июналда хъвараб протокол, № 2/20).

Гьединго байбихьул классазда авар мацI лъазабиялъ кумек гьабула гьал хадусел суалал тIуразе:

а) тIолго инсаниябгин моралияб бечелъи ботIролъе боси, творческияб къагIидаялъ хIалтIиялъул бажари цебетIезаби;

б) сверухъ бугеб хIакъикъаталъул, гIадамазул жамгIияталъул ва тIабигIаталъул хIакъалъулъ лъималазул бугеб цо чIванкъотIараб бичIчIи бечелъизаби;

в) жалго жидедаго чIун, хIалтIиялъул къагIидаби лъай;

г) цIалул дарсазде, тIехьалде (лъаялъул иццалде) интерес бижизаби.

Авар мацI лъазабулаго, пайда босула аслиял дидактикиял принципаздаса. Гьелъул магIна ккола щивав цIалдохъанасул хаслъи хIисабалде боси, тартибалда материал лъазаби ва гьеб гъваридго бичIчIи. **Курсалъул гIаммаб характеристика**

Авар мацIалъул кумекалдалъун программаялъ кIвар буссинабун буго «Филология» абураб гIелмияб бутIаялъул гьал хадусел масъалаби тIуразариялде:

1. Дагъистаналъул мацIал ва маданиятал батIи-батIиял рукIиналъул ва гьел цоцада рухьарал рукIиналъул хIакъалъулъ авалияб бичIчIи лъугьинаби;
2. КIалзул ва хъвавул диалогияб ва монологияб калам цебетIезаби;
3. Цоцада хурхен гьабиялъулаб бажари цебетIезаби;
4. РухIияб ва эстетикияб бичIчIи лъугьин;
5. Творческияб къагIидаялъ хIалтIиялъул бажари цебетIезаби.

Рахьдал мацI малъиялъул мурадалде щвезе, программаялъ гьал хадусел практикиял масъалаби тIуразаризе рихьизарун руго:

– цебе лъураб мурадалда ва масъалабазда рекъон мацІалъул алатал тІасарищиялъул бажари, цІалдохъабазул калам, рекІелъ щибниги жо цебечІезабизеги гъваридго пикру гьабизеги бугеб гьунар цебетІезаби;

– авар мацІалъул гІуцІиялъул ва системаялъул, ай лексикаялъул, фонетикаялъул, графикалъул, орфографиялъул, орфоэпиялъул, морфемикалъул (рагІул гІуцІиялъул), морфологиялъул ва синтаксисалъул хІакъалъулъ бищунго гІадатиял баянал цІалдохъабазе щвей;

– жиндирго пикру бицине, захІматаб гуреб хъвавул текст гІуцІизе, диалогалъулъ гІахьаллъизе, битІун хъвазе ва цІализе бугеб бажари лъугьинаби;

– жиндирго калам камиллъизабизе хІаракат бахъи, мацІ лъазабизе гъира бижизаби, мацІалъул бацІцІалъи цІуниялъулъ жалги гІахьалал рукІин цІалдохъабазда бичІчІи, гьезулъ мацІалдехун бугеб къиматаб бербалагьи цІикІкІинаби.

Авар мацІалъул курс байбихьула хъвазе-цІализе малъиялдаса. ХъвазецІализе малъула сентябралдаса байбихьун апрелалде щвезегІан. Лъималазда материал лъаялда бан, мугІалимасул ихтияр буго хъвай-цІали малъизе бихьизабураб заман дагь гьабизе, ялъуни цІикІкІинабизе. Хъвазе-цІализе малъула гьаркьилаб аналитикиябгин синтетикияб методалдалъун. ХъвайцІали малъиялъул масъалаби цІализе малъиялъул дарсаздаги хъвадаризе ругьун гьариялъул дарсаздаги тІурала, ай хъвай-цІали малъи ккола цадахъаб тадбир: цІализе малъиялда цадахъ хъвадаризеги ругьун гьарула, гьебги щула гьабула, калам цебетІезабиялъул хІалтІаби тІоритІулаго.

Хъвай-цІали малъи гІуцІун буго кІиго бутІаялдасан:

1. ХІадурлъиялъул заман;

2. ХІарпал малъулеб (букварияб) заман.

Гъеб кIиябгго заманалда мугIалимас унго-унгояб кIвар кьезе ккола лъималаз гьаркьал ритIун рахъиялде, гьезда хъвазе-цIализе малъиялде, гьезул рагIул нахърател бечед гьабиялде, калам цебетIезабиялде.

Дарсазда лъимал ругьун гьарула предложениял рагIабазде, рагIаби слогазде риххизе; рагIабазулъ гьаркьазул тартиб бижизабизе, гьезда гьоркьоб бухьен чIезабизе. Лъималаз лъазабула гьаркьал хIарпаздалъун рихьизаризе; рагIаби, слогал гIуцIизе ва цIализе; бичIчIун, битIун цин слогалккун, цинги рагIабиккун предложениял ва цоцазда хурхараб калам цIализе.

ЦIализе ругьун гьариялда цадахъ лъималазда хъвазеги малъула. Гьел ругьун гьарула гьаркьал хIарпаздалъун хъвазе, къотI-къотIараб азбукаялъул кумекалдалъун хIарпаздасан, слогаздасан рагIаби данде гьаризе, хъвавул ва басмаялъулаб тексталдаса хIарпал ва рагIаби битIун хъвазе, мугIалимас абурал хъваялъулъги цIалиялъулъги батIалъи гьечIел рагIаби ва гьединал рагIабаздасан данде гьарурал къокъал предложениял хъвазе, предложениялъул авалалда ва гIадамазул, хIайваназул цIаразул бетIералда кIудияб хIарп хъвазе.

БитIунхъваялъул ва цIалиялъул иш мурадалде щвеялъе гIоло цIикIкIараб кIвар кьола рагIулъ ва слогалъулъ щибаб гьаракь батIабахъиялде ва бихьизабиялде, гьел гьаркьазул тартиб ва цоцазда гьоркьоб бухьен чIезабиялде; цIалдохъабазул каламалъул лугби камиллъизариялде ва гьаркьал, слогал, рагIаби битIун абиялде.

Хъвай-цIали малъиялъул дарсазда лъималазул цогидазухъ гIенеккизе, мугIалимасул ва цогидал цIалдохъабазул калам тIубанго бичIчIизе бугеб бажари камил гьабула. Лъимал ругьунлъула классалда цере кIалъазе, мугIалимас лъурал суалазе жавабал кьезе, къваригIараб жо гьикъизе, цIалараб жоялъул, лъагIалил ункъабго заманалда жаниб гIадамаз гьабулеб хIалтIул хаслъиялъул ва хисардулеб тIабигIаталда хадуб жидерго халкквеязул, ралагьарал фильмазул хIакъалъулъ бицине.

Гъединго хъвай-цIали малъиялъул дарсал тIоритIулаго, цIалдохъабазул лъугьуна цIалиялъул бищун гIадатаб бажари. ТIоцебесеб классалда лъимал ругьунлъула бичIчIун, битIун, гIедегIичIого цIализе, тIехьгун ва текстгун хIалтIизе.

Хъвазе-цIализе малъулелъул, лъималазул психологиял хаслъабиги хIисабалде росун, мугIалимас дарсазда батIи-батIиял хIалтIаби тIоритIула, гьединго лъимал тIамула свак чучиялъе физкультминутка, расанди гьабизе ва кучIдул ахIизе.

Хъвазе-цIализе малъун хадуб, авар мацIалъул курс лъазабизе байбихьула. Авар мацIалъул курс гIуцIун буго гьал хадусел бутIабаздасан:

Фонетика ва орфоэпия, графика, лексика, рагIул гIуцIи (морфемика), грамматика (морфология ва синтиксис);

БитIунхъвай (орфография) ва лъалхъул ишараби лъеялъул къагIидаби (пунктуация);

Калам цебетIей.

Программаялда авар мацIалъул курсалъул хIакъалъулъ, лъималазул гIелазул хаслъабиги хIисабалде росун, бищун гIадатал (авалиял) баянал кьун руго. МацIалъул гIемерисел бутIаби (разделал) ва темаби щибаб классалда такрарлъула. Гьелъ рес кьола, лъималазул лъаялъул даражаги хIисабалде босун, гьел мацIалъул бутIаби ва темаби гъварид ва гIатIид гьаризе.

Фонетикаялда ва графикаялда хурхараб аслияб лъайги, бажариги, ругьунлъабиги цIалдохъабазе щола 1 ва 2 классалда. Гьеб заманалда цIалдохъабазе щола гьаркьазул ва хIарпазул, рагьаралги рагьукъалги гьаркьазул, геминатазул ва лабиалиял гьаркьазул, алфавиталъул, ударениялъул ва слогалъул хIакъалъулъ авалиял баянал. Лъималазда бажарула рагIулъ гьаркьал битIун абизе, абураб ва хъвараб рагIулъ гьаркьал ва хIарпал дандекквезе, алфавиталда ругел хIарпазул цIарал битIун абизе, рагIулъ

гьаркьазул тартиб чIезабизе, хIарпал гьоркьор ричначIого ва гьезул бакI хисичIого рагIаби хъвазе, слогалккун рагIаби рикьизе, рагьарал ва рагьукъал гьаркьал ратIарахъизе, лабиалиял гьаркьал битIун абизе ва рагIулъ гьел хIарпаздалъун битIун рихьизаризе, геминатал битIун абизе ва рагIулъ гьел хIарпаздалъун битIун рихьизаризе

Текст. Бухьараб калам цебетIезаби абураб бутIаялъулъ аслияб бакI ккола тексталда тIад гьабулеб хIалтIиялъги гьеб текст бичIчIизе ва гIуцIизе, гьединго тексталда тIаса жиндирго пикру бицине ругьун гьариялъул хIалтIабазги. Предложениялдаго гIадин, щибаб классалда тексталда тIад хIалтIула тIубараб цIалул соналда. ХIакъикъаталда кIалзул ва хъвавул формаялда тексталда тIад хIалтIи щибаб дарсида гьабула. Гьедин лъималазухъа бажарула авар мацIалда тIаса щвараб лъаялдаса жидер калам цебетIезабиялъулъ пайда босизе.

«Текст. Бухьараб калам цебетIезаби» абураб разделалъулъ тексталда тIад гьабулеб хIалтIи гьал хадусел бутIабаздасан гIуцIун буго:

– тексталъул хIакъалъулъ бичIчIи (текст ккола магIнаялъул ва грамматикияб рахъалъ кIиго я цIикIкIун цоцазда рухьарал предложениял); текст ва гIаммаб темаялъ цолъизаричIел, батIаго ругел предложениял цоцаздаса ратIа гьариялъул бажари лъугьинаби;

– тексталъул тема (тексталъулъ цо сундулниги хIакъалъулъ бицунеб жоялда тема абула); тексталъул тема чIезабизе бажари, ай тексталъулъ сундул хIакъалъулъ бицунеб бугебали бихьизаби;

– тексталъул аслияб пикру; мугIалимасул кумекалдалъун тексталъул аслияб пикру загьир гьабизе бажари;

– тексталда цIар лъей; тексталда цIар лъезе бажари (тексталъул аслияб пикруялде ва гьелъул темаялде мугъги чIван);

– текстальул гIуцIи; хабарияб текст бутIабазде биххизе бажари (байбихьи, аслияб бутIа ва ахир);

– текстальул бутIабазда гьоркьоб бугеб бухьен; текстальулъ жидер кумекалдалъун аслияб бутIа ва байбихьи яги аслияб бутIа ва ахир цоцазда рухьарал рагIаби ратизе бажари; гIуцIулеб текстальул бутIабазда гьоркьоб бухьен чIезабизе бажари;

– текстальул щибаб бутIаялда жанир ругел предложениязда гьоркьоб бухьен; жидер кумекалдалъун предложениял цоцазда рухьарал рагIаби ратизе бажари, масала: цIарубакIал, союзал;

– текстальулъ сипат-сурат гьабиялъул ресал; текстальулъ метафорал, эпитетал, дандекквеял, олицетворениял рихьизаризе бажари; гьел киналго жидер каламалъулъ хIалтIизаризе бажари;

– текстазул тайпаби: хабарияб текст, сипатияб текст ва пикрияб текст (лъай-хъвай гьаби);

– изложениялъул хIакъалъулъ бичIчIи; хIадурараб, яги киназго цадахъ гIуцIараб, ялъуни живго жиндаго чIун гIуцIараб планалда рекъон чидар текст (лъилниги сундулниги хIакъалъулъ сипат-сурат гъорлъе ккезабун ялъуни жиндирго пикру загьир гьабун) цIи гьабун хъвазе бажари;

– сочинениялъул хIакъалъулъ бичIчIи (бицун ва хъван); сюжетиял суратазда яги цо сураталда тIасан, гьединго цо кинаб бугониги темаялда тIасан текст гIуцIизе бажари; цебеккунго киналго гIахьаллъун дандбараб текст хъвазе бажари;

Тексталда тIад хIалтIулаго, хIисабалде росула гьелъул хIасил, гIуцIи ва сипат-сурат гьабиялъул ресал.

Каламалъул культура борхизабиялъе гIоло программаялъ тIалаб гьабулеб буго ричIчIизе бигьаял гьал хадусел литературиял нормабазулгун лъай-хъвай гьабизе:

– рагӀаби битӀун аби (орфоэпиял нормаби);

– предложениял битӀун гӀуцӀи ва рагӀабазул дандраязулъ рагӀабазул формаби битӀун хӀалтӀизари (грамматикиял нормаби);

– магӀнаялъул рахъги хӀисабалде босун, рагӀаби битӀун хӀалтӀизари (рагӀаби хӀалтӀизариялъул къагӀидаби).

ЦӀалдохъанасул калам цебетӀезабиялъулъ хӀакъикъиял хӀасилал кьезе ккани, гьезда литературияб мацӀалъул нормабиги сипат-сурат гьабиялъул ресалги лъай гӀоларо, къваригӀуна авар мацӀалъул ва цӀалиялъул дарсазда, гьоркьоса къотӀичӀого, текстазул анализ гьабизе.

Литературияб мацӀалъул нормабазда тӀад хӀалтӀи практикияб къагӀидаялъ гьабула. Гьеб хӀалтӀи тӀобитӀула, рахьдал мацӀалъул темаби лъазарулагоги, класс тун къватӀисел дарсаздаги, изложениял ва сочинениял хъвалагоги, цӀалиялъул дарсаздаги тӀубараб цӀалул лъагӀелалъ. ЦӀалдохъаби ругьун гьаризе ккола каламалъулъ ккарал гъалатӀал цоцаз ритӀизаризе ва батӀи-батӀиял тайпабазул словараздаса пайда босизе.

ЦӀалдохъабазул калам цебетӀезабиялъе чара гьечӀого хӀажалъула тайпа цоял членалгун гӀадатал предложениялги кӀиго гӀадатаб предложениялдасан гӀуцӀараб журарал предложениялги цоцазда дандекквезе, битӀараб каламгун предложениялда хадуб халкквезе, нахърилълъиналъул союзрагӀабигун ва союзрагӀаби гьечӀого журарал нахърилълъарал предложениязулгун лъайхъвай гьабизе.

БитӀараб каламгун предложениялги нахърилълъиналъул союзрагӀабигун ва союзрагӀаби гьечӀого журарал нахърилълъарал предложениялги байбихьул классазда лъазаруларо. Амма лъималаз, изложениял ва сочинениял хъвазе хӀадурлъулаго, гьединго творческиял хӀалтӀабазулъ риччарал гъалатӀазул анализ гьабулаго, гьезул хаслъабазулгун лъай-хъвай гьабула. Гьелда тӀадеги, нилъеда лъала байбихьул классазул цӀалдохъабаз жидер кӀалзул ва хъвавул

каламалъулъ гьединал предложениял гӀатӀидго хӀалтӀизарулеллъи. Гьединлъидал мугӀалимас хӀаракат бахъизе ккола гьезул гӀуцӀиги гьел каламалъулъ хӀалтӀизариялъул хаслъиги лъималазда бичӀчӀизабизе.

МугӀалимас, гьоркьоса къотӀичӀого, кӀвар кьезе ккола цӀалдохъанасул, гъалатӀал риччачӀого, битӀун хъвазе бугеб бажари цебетӀезабиялде. Гьелъие программаялда кьун руго хӀарпаздалъун гьаркьал рихьизариялъул, цо мухъида инчӀел рагӀаби цоги мухъиде, слогазде рикьун, росиялъулги, рагӀаби ратӀа тӀун хъваялъулги, кӀудияб хӀарп хъваялъулги къагӀидаби.

Берцинго хъваялъе, хатӀ куцаялъе программаялда хасаб заман бихьизабун гьечӀо. Гьединлъидал щибаб грамматикаялъул дарсида 8–10 минуталъ мугӀалимас тӀадчӀей гьабула цӀалдохъабаз хъвалебщинаб жо берцингоги бацӀцӀадгоги букӀинабиялде. Гьаниб кьола хатӀалъул хашлъи тӀагӀинабиялде руссарал ругьунлъиялъул тӀадкъаял, рихьизарула мисалиял хӀарпал ва рагӀаби.

Дидактикаялъул кӀвар бугел суалазул цояб ккола контролиял (хъвавул) хӀалтӀабазул хӀасилазул кьучӀалда цӀалдохъабазул лъайгун бажари борцин ва къимат лъей. Байбихьул классазда авар мацӀалъул хъвавул хӀалтӀабазул аслиял тайпабилъун ккола: тӀаде балагьун текст хъвай, эркенаб диктант, гӀинзул ва берзул диктант, творческияб диктант, хӀадурлъиялъул ва тӀасабищул диктант, ругьунлъиялъул изложениял ва сочинениял.

ЦӀАЛУЛ КУРСАЛЪУЛ ГӀУЦӀИ

2 КЛАСС

РагӀи, предложение, текст

Каламалъул бутӀа хӀисабалда рагӀи. Предложениялъулъ рагӀаби, тексталъулъ предложениял магӀнаялъул рахъалъ цоцада рухьин. Каламалъул

бутIаби хIисабалда предложение ва текст. Каламалъулъ предложениялъ тIубалеб аслияб хъулухъ. Каламалъул бутIа хIисабалда текст.

Гъаркьал ва хIарпал

Гъаркьал ва хIарпал. Рагьарал гъаркьал ва хIарпал. Рагьукъал гъаркьал ва хIарпал. КъосинчIого рагIабазулъ гьел битIун абизе, цIализе ва ратIа гьаризе лъай.

Е, ё, ю, я хIарпал. Рагьукъаб гьаракь **[й]** ва **й** хIарп.

Авар мацIалъе хасиятал рагьукъал гъаркьал ва хIарпал: **гь, гъ, гI, кь, къ, кI, лъ, тI, хь, хъ, хI, чI, цI**.

Щ, ш рагьукъал гъаркьал ва хIарпал.

Геминатал (хIухьелалъул тIадецуй кутаклъизабун абулел) ва гьел рихьизарулел хIарпал: **кк, кIкI, чч, чIчI, сс, хх, цц, цIцI, лълъ.**

Лабиалиял (кIутIби цере цIутIизарун рахъулел) гъаркьал ва гьел рихьизарулел хIарпал: **кв, ккв, кIв, кIкIв, къв, къв, хв, хъв, хъв, щв, шв, гъв, гъв, гв, чIв, цв, цIв.**

Ъ гьаракь ва хIарп. **Ь** хIарп. Гьез тIубалеб хъулухъ.

Алфавит. ХIарпазул цIарал. Алфавиталъул кIвар.

РагIи ва слог. РагIи слогазде бикьи. Цо мухъида инчIеб рагIи цоги мухъиде, слогазде бикьун, босиялъул къагIидаби.

Ударение. РагIабазул магIна хисиялъулъ ударениялъул бугеб кIвар. РагIулъ ударение бугебги гьечIебги слог.

Калам

Калам ва гIумруялда жаниб гьелъул бугеб кIвар. КIалзул ва хъвавул калам. Каламалъул этика. Салам кьеялъул рагIаби.

Предложение ва текст

Каламалъул бутIа хIисабалда предложение. Предложениялъулъ рагIабазда гьоркьоб бугеб бухьен чIезаби (суалаздалъун).

Предложениялъул авалалда кIудияб хIарп хъвазе, ахиралда тIанкI, суалияб ва ахIул ишараби лъезе ругьун гьари. Предложениялда жаниб магIнаялъул рахъалъ цIикIкIараб кIвар жиндир бугеб рагIи, гьаракь борхизабун, бихьизабизе ругьун гьари.

Текст. Тексталъул гIаламатал, тексталъулъ предложениял магIнаялъул рахъалъ цоцазда рухьин, тексталда цIар лъей. Абзац. Тексталъул тайпаби.

Каламалъул бутIаби

Предметал, предметазул гIаламатал ва предметазул ишал рихьизарулел рагIаби (дандекквей).

Предметияб цIар (лъай-хъвай гьаби). ГIаммаб магIна. Предметияб цIаралъул суалал**: щив? щий? щиб? щал?** Каламалъулъ предметияб цIаралъул бугеб кIвар.

ГIадамазул цIаразул, фамилиязул ва инсул цIаразул, хIайваназда лъурал тIокIцIаразул, улкабазул, шагьаразул, росабазул, къватIазул, гIоразул, хIоразул, мугIрузул цIаразул бетIералда кIудияб хIарп. Цолъул ва гIемерлъул формаялда предметияб цIар хиси (практикияб къагIидаялъ лъай-хъвай гьаби).

Глагол (лъай-хъвай гьаби). ГIаммаб магIна. Глаголалъул суалал: **щиб гьабураб? щиб лъугьараб? щиб гьабилеб? щиб гьабизе бугеб? щиб гьабулеб? щиб гьабулеб бугеб?** Каламалъулъ глаголазул бугеб кIвар. Глаголал цолъул ва гIемерлъул формаялде хиси. Глаголал батIи-батIиял заманазде хиси (халкквезе). ГIага-шагараб магIнаялъулги гIаксаб магIнаялъулги глаголал.

Прилагательное (лъай-хъвай гьаби). ГIаммаб магIна. Прилагательноялъул суалал: **кинав? кинай? кинаб? кинал?** Прилагательноял каламалъулъ хIалтIизари. Прилагательноял цолъул ва гIемерлъул формаялде хиси. ГIага-шагараб магIнаялъулги гIаксаб магIнаялъулги прилагательноял. **Текст. Бухьараб калам цебетIезаби**

Тексталъул тема. Текст ва гIаммаб темаялъ дандрачIел, ратIатIурал предложениял дандекквей. Тексталъулъ предложениял магIнаялъул рахъалъ цоцазда рухьин.

Тексталда ва гьелъул бутIабазда цIар лъей. Тексталда жанир аслияб магIна загьир гьабулел рагIаби.

Тексталъул тайпаби: хабариял, сипатиял ва пикриял (лъай-хъвай гьаби). Хабарияб тексталъул бутIаби: байбихьи, аслияб бутIа ва ахир (лъайхъвай гьаби). Тексталъул цIияб мухъ.

Изложениялъул хIакъалъулъ бичIчIи кьей. Хабарияб тексталъул 30 – 45 рагIи бугеб изложение хъвай.

Сочинениялъул хIакъалъулъ бичIчIи кьей. МугIалимасул нухмалъиялда гъорлъ сураталдасан яги суратаздасан текст гIуцIи ва хъвай. Лъималазул гIумруялъул, хIалтIул, хIайваназул, хIаязул, цIалул ва гь.ц. хIакъалъулъ текст гIуцIи. Киназго цадахъ 30 – 40 рагIи бугеб хабарияб текст гIуцIи.

ЛъагIалида жаниб малъараб материал такрар гьаби

Рагьарал ва рагьукъал гьаркьал ва хIарпал. Каламалъул бутIаби: предметияб цIар, прилагательное ва глагол. Каламалъул бутIаби хIисабалда текст ва предложение.

АВАР МАЦIАЛЪУЛ КУРС ЛЪУГIУН ХАДУБ КЬОЛЕЛ ХIАСИЛАЛ

Напсиял хIасилал

Байбихьул школа лъугIарал цIалдохъаби гьал хадусел напсиял хIасилазде щола: ***гражданиябгун патриотикияб тарбия кьеялъул рахъалъан:***

– жиндирго ВатIаналдаса, Россиялъул ва Дагъистаналъул миллатаздаса гьезул тарихалдаса чIухIиялъул асар бижизаби;

– живцо кинаб бугони къавмалъул ва миллаталъул чи вукIинги, Дагъистан республикаялъул пачалихъияб мацI хIисабалда авар мацIалъул бугеб кIварги бичIчIи;

– цоцазда рухьарал, амма цоцазда релълъинчIел тIабигIаталдехун, миллатаздехун, маданиятаздехун ва диназдехун цолъи цIунараб, ай кIибикьичIеб, обществоялда гIадамазул гIумруялда, гьезул гьоркьоблъиялда бухьараб бербалагьи бижизаби;

– цогидал миллатазул маданияталдехун ва гьезул тарихалдехун, гьединго батIияб пикруялдехун цIуна-къараб балагьи бижизаби; ***рухIияб тарбия кьеялъул рахъалъан:***

– обществоялда чиясул хьвада-чIвадиялъул къагIидабазул ва гIадамазул гIумруялда, гьезул гьоркьоблъиялда бухьараб (ай социалияб) ритIухълъиялъулги эркенлъиялъулги кьучIалда жинца гьарурал ишазул жавабчилъиги жибго жиндаго чIараб, цогиялда бухьинчIеб хасиятги цебетIезаби;

– цогидал гIадамазул сахлъиялъе зарар гьабулеб хьвада-чIвадиялде дандечIей; ***эстетикияб тарбия кьеялъул рахъалъан:***

– эстетикиял бичIчIиял, хIажалъаби ва бечелъаби лъугьинари;

– цогидал ва жиндирго миллаталъул творчествоялъул, маданияталъул, батIи-батIияб искусствоялъул, гьезул ругел гIадатазул адаб-хъатир гьаби;

– жиндирго пикру загьир гьабизеги лъилгунниги гьоркьоблъи, бухьен гьабизеги авар мацIалъул бугеб кIвар бичIчIи;

– тIадкIалъай бугеб, дагIбадулаб ахIвал-хIалалдаса ворчIизе нух батиялъул бажари цебетIезаби; ***сахлъи цIуниялъул тарбия кьеялъул рахъалъан:***

– хIинкъи гьечIеб, паракъатаб, чорхое (сахлъиялъе) пайдаяб гIумру гьабизе мурад лъей; творческияб хIалтIуде гъира ккезаби, ай творческияб къагIидаялъ хIалтIизе бугеб бажари цебетIезаби; материалиял ва рухIиял бечелъабазул тIалаб-агъаз гьабизе бажари; ***захIматалъул тарбия кьеялъул рахъалъан:***

– цогидал гIадамазе кумекалъе хIадурав, ният лъикIав, хIалхъублъи гьечIев, гIадамазе лъикIлъи гьабулев инсан вахъинави;

– гIел бащадазда ва цIикIкIаразда цадахъ хIалтIизеги щулияб гьоркьоблъи гьабизеги бугеб бажари цебетIезаби; ***экологияб тарбия кьеялъул рахъалъан:***

– цебетIун хисулеб дунялалде черх ругьунлъизаби;

– тIабигIаталдехун цIуна-къараб балагьи букIинаби.

Метапредметиял хIасилал

Авар мацI лъазабиялъул хIасилалда байбихьул школалда цIалдохъаби ругьунлъула нахъгIунтIиялъулал хIалтIаби гьаризе (**Познавательные** УУД). Гьезда бажарула:

– мацIалъул батIи-батIиял бутIаби (гьаркьал, рагIаби, предложениял, текстал) дандекквезе, гьел мацIалъул бутIаби дандекквеялъе кьучI бихьизабизе;

– цо чIванкъотIараб гIаламаталдалъун мацIалъул бутIаби цолъизаризе;

– мацIалъул бутIаби (гьаркьал, каламалъул бутIаби, предложениял, текстал) ратIа-ратIаго лъеялъе кIвар бугеб гIаламат чIезабизе, мацIалъул бутIаби ратIа-ратIаго лъезе;

– цо чIванкъотIарал предметметал дандекквезеги, гьезул анализ ва синтез гьабизеги, гьел гIаммлъизаризеги, кинал ругониги гIаламатаздалъун

тIелазде рикьизеги, цоцада релълъинаризеги, гIиллаялъулабгин цIехрехалъулаб бухьен чIезабизеги, гьезда тIаса пикру загьир гьабизеги бажаризе, ай логикиял хIалтIаби гьаризе.

– цо кинаб бугониги хIалтIи гьабизе бажаричIони, гьелъие гIилла бихьизабизе ва хIасил гьабизе;

– мугIалимасул кумекалдалъун къокъго ва мухIканго дарсил мурад бицине;

– тIадкъаял тIуразарииялъул цо чанго вариант дандекквезе, бищунго дандекколеб тIасабищизе (рихьизарурал критериязул кьучIалда);

– кьураб планалда рекъон кIудияб гуреб лингвистикияб цIех-рех гьабизе, кьураб планалда рекъон проектияб тIадкъай тIубазе;

– хIасилал гьаризе ва мацIалъул материалалда хадуб тIоритIарал халкквеязул кьучIалда далилалги рачун, гьел хIасилал тастикъ гьаризе; кьураб мацIалъул материалалъул анализ гьабулаго, мугIалимасул кумекалдалъун суалал гIуцIизе;

– информация щвеялъе гIоло тIехь тIасабищизе: ай информация щвезе, гьеб мухIкан гьабизе, къваригIараб словарь тIасабищизе;

– кьураб алгоритмалда рекъон рихьизарурал словараздаса ва цогидал тIахьаздаса информация балагьизе;

– мугIалимас бихьизабураб хал гьабиялъул къагIидаялъул кьучIалда яги живго жиндаго чIун битIараб ва щакаб информация лъазе;

– цIикIкIаразул (педагогикиял хIалтIухъабазул, эбел-инсул ва гь.ц.) кумекалдалъун Интернеталдаса къваригIараб информация балагьизе;

– цIалул масъалаялда рекъон тексталъулаб, видео-, графикияб, гьаркьилаб информация букIинабизе ва гьелъул анализ гьабизе;

– таблицаялда, схемаялда кьураб лингвистикияб информация бичIчIизе.

Байбихьул школа лъугIулел цIалдохъаби ругьунлъула хурхен гьабиялъул хIалтIаби гьаризе (**коммуникативные** УУД). Гьезда бажарула:

– накъиталъе гIахьаллъи гьабулев чиясул гIадаб-хIурмат гьабизе, гьесухъ гIенеккизе, диалогалъулъ гIахьаллъизе (лъурал суалазе жавабал кьезе, суалал жинцаго лъезе, бичIчIулареб жо мухIкан гьабизе);

– тIадкъаял тIуразарулаго, гьалмагъасда цадахъ хIалтIизе: хIалтIаби гьариялъул ирга чIезабизе ва цIунизе, гъалатIазул хIакъалъулъ гьалмагъасда бицине, цогидазулгун данд бан гьоркьоб лъураб цIалул суал тIубазабиялъулъ гIахьаллъизе;

– батIи-батIиял пикраби рукIиналъе ва щибасул жиндирго хасаб пикру загьир гьабизе ихтияр букIиналъе мукIурлъизе;

– гIаммаб мурад цебе лъезе, гьеб тIубазабиялъул нухал ралагьизе; цадахъ гьабулеб хIалтIи щибасда гьоркьоб бикьизе, цадахъаб хIалтIулъ цоцазда хадуб халкквезе, дандрекъон кколеб хIалалъ жиндир ва сверухъ ругезул хьвада-чIвадиялъе къимат кьезе;

– лъилниги рахъ кквечIого, щивас загьир гьабураб пикруги хIисабалде босун, дагIба-рагIи къотIизе;

– мухIканго ва кьучIго жиндиро пикру загьир гьабизе;

– кьураб масъалаялда рекъон жиндирго пикру бицине;

– кинаб бугониги хIал лъугьинабулел шартIазда рекъон батIи-батIиял кIалзул ва хъвавул текстал гIуцIизе;

– цадахъаб хIалтIул, цо сунданиги хадуб халкквеялъул хIакъалъулъ, проектикияб тIадкъаялда тIасан цеве вахъун кIалъазе хIадурлъизе;

– цеве вахъун кIалъазе хIадурараб тексталъе иллюстративияб материал тIасабищизе.

Байбихьул школа лъугIулел цIалдохъабазул лъугьуна гьабулеб цIали низамалде ккезабизе бугеб бажариги (**регулятивные** УУД). Гьезда бажарула:

– жив хIалтIулеб бакIалда цIалиялъе рукIине кколел щартIал чIезаризе;

– кьураб мисалалдаги дандеккун, жиндирго хIалтIул хал гьабизе, къваригIараб жо тIаде жубазе, мисалалъе кьуралда дандеккечIони, жиндирго хIалтIи хисизе;

– мугIалимасда цадахъ малъулеб материалалъул тартиб чIезабизе;

– бищун кIвар бугел гIаламатал хIисабалдеги росун, предметал ва лъугьа-бахъинал тIелазде рикьизе ва ратIа-ратIаго лъезе;

– цIалулъ жинца кьолел лъикIал яги квешал хIасилазул гIилла бичIчIизе, нагагьлъун цIалулъ нахъе ккани, гьениса ворчIизе;

– каламалъул ва орфографиялъул гъалатIал ритIизаризе, гьарулел хIалтIаби дурус гьаризе;

– мацIалъул материалалда тIад хIалтIулаго, риччарал гъалатIал рихьизаризе, битIунхъваялда ва лъалхъул ишараби лъеялда хурхарал гъалатIал тIатинаризе;

– жинца гьарулел хIалтIабазул хIасилал цогидал цIалдохъабаз гьарулел хIалтIабазде дандекквезе, гьезие битIун къимат кьезе.

Предметиял хIасилал

2 КЛАСС

ЛъагIалил ахиралда цIалдохъаби ругьунлъула:

– текст ва предложение, предложение ва рагIи цоцаздаса ратIарахъизе; тексталъулъ предложение бихьизабизе;

– предложениялъул кIвар бугел гIаламатал рихьизаризе: тIубараб пикру бичIчIизаби, хасаб интонация букIин; кIалзул каламалъулъ щибаб предложениялъул интонация цIуни;

– жидеца бицунеб жоялъул мурадалде ва интонациялде балагьун, предложениял дандекквезе;

– предложениялъул авалалда кIудияб хIарп хъвазе, ахиралда тIанкI, суалияб ва ахIул ишараби лъезе;

– предложениялъулъ суалазул кумекалдалъун рагIабазда гьоркьоб бухьен чIезабизе, предложениял гIуцIизе;

– цоцазда рухьичIел предлжениязул гIуцIи тексталдаса батIа гьабизе;

– тартибалда лъечIел предложенияздасан гIуцIараб текстальул анализ гьабизе ва текстальулъ гьезул тартиб чIезабизе;

– текстальул аслияб пикру загьир гьабизе ва тема бичIчIизе, текстальe цIар кьезе, абзацаздальун текстальул бутIаби рихьизаризе, текстальул бутIабазул тартиб чIезабизе;

– сураталдасан, суалазул кумекалдальун, текст гIуцIизе;

– текстальулъ загьир гьабураб аслияб пикруялъул ва гьелъул темаялъул кьучIалада текстальe цIар кьезе;

– батIи-батIиял тайпабазул (хабариял, сипатиял ва пикриял) текстал цоцаздаса ратIарахъизе;

– хабариял, сипатиял ва пикриял кIудиял гурел текстал гIуцIизе;

– суалазул кумекалдальун хабарияб текстальул 30 – 45 рагIи бугеб изложение хъвазе;

– гьаракь хIарпалдаса батIа гьабизе, хIарпальул цIар битIун абизе, рагIульги рагIи тун къватIибехун бугебги гьаракь битIун абизе;

– рагьарал ва рагьукъал гьаркьал ратIарахъизе;
– рахьдал мацIальул алфавитальул хIарпал абизе;

– рагIулъ ударение бугеб слог батизе;

– рагӀулъ геминатал битӀун абизе ва гьел рихьизарулел хӀарпал битӀун хъвазе;

– рагӀулъ лабиалиял гьаркьал битӀун абизе ва хъвавулъ гьел рихьизарулел хӀарпал битӀун абизе;

– авар мацӀалъе хасал рагьукъал гьаркьал рагӀулъ битӀун абизе;

– **[ш] [щ]** гьаркьал битӀун абизе;

– **ъ, ь** хӀарпаз тӀубалеб хъулухъ бихьизабизе;

– **е, ё, ю, я** хӀарпаз тӀубалеб хъулухъ бихьизабизе;

– рагӀулъ слогазул къадар чӀезабизе, слогазул къадаралъухъ балагьун, рагӀаби тӀелазде рикьизе ва цоцазда дандекквезе;

– рагӀаби слогазде рикьизе, цо мухъида инчӀеб рагӀи цоги мухъиде, слогазде бикьун, босизе;

– алфавиталъул хӀарпазул цӀарал битӀун абизе, хӀарпал ва рагӀаби алфавиталъул тартибалда лъезе;

– словаралгун хӀалтӀулаго, алфавит лъаялдаса пайда босизе;

– фонетикияб разбор гьабизе (рагӀаби слогазде рикьи, ударение бугеб слог бати, рагӀулъ гьаркьазул ва хӀарпазул тартиб чӀезаби, **ицц, гъветӀ, учитель** гӀадал рагӀабазулъ гьаркьазулги хӀарпазулги къадар чӀезаби);

– лъазарурал битӀунхъваялъул къагӀидаби хӀалтӀизаризе;

– предметал (предметазул гӀаламатал, предметаз гьарулел ишал) ва гьезие жавабльун рачӀунел суалал цоцаздаса ратӀарахъизе, ва гьел цо чӀванкъотӀараб каламалъул бутӀаялде рухьине;

– предметиял цӀарал ратизе, гьезул магӀна бичӀчӀизе, гьел каламалъулъ битӀун хӀалтӀизаризе, гьезул жинс ва цолъул ва гӀемерлъул форма бихьизабизе;

– гIадамазда, хIайваназда, шагьаразда, росабазда, гIоразда лъурал цIаразул бетIералда кIудияб хIарп хъвазе;

прилагательноял ратизе, гьезул магIна бичIчIизе, гьел каламалъулъ битIун хIалтIизаризе; гьел жинсалде, цолъул ва гIемерлъул формаялде хисизаризе;

– глаголал ратизе, гьезул магIна бичIчIизе, гьел каламалъулъ битIун хIалтIизаризе;

– цо магIнаялъул ва гIемер магIнаялъул рагIаби ратIа гьаризе;

– битIараб ва хъвалсараб магIнаялъул рагIабазда хадуб халкквезе;

– магIна гIагарал ва гIаксаб магIнаялъул рагIабазул хIакъалъулъ бичIчIи букIине.

ТЕМАТИКИЯБ ПЛАН

Авар мац1. 2 класс (34 часа)

	Дарсил тема	Саг 1тал	Дата	
			План	
	Раг1и. Текст. Предложение.	1		
	Гьаркьал ва х1арпал.	1		
	Рагьарал ва рагьукъал гьаркьал ва х1арпал.	1		
	Рагьарал гьаркьал ва х1арпал.	1		
	Е, Е, Ю, Я х1арпал.	1		
	Рагьукъал гьаркьал ва х1арпал.	1		
	Й рагьукъаб гьаракь ва х1арп.	1		

	Контролияб диктант.	**1**		
	Авар мац1алъе хасиятал рагьукъал гьаркьал ва х1арпал.	1		
0	Геминатал. [КК], [К1К1], [ЧЧ] рагьукъал гьаркьал.	1		
1	[Ч1Ч1] рагьукъаб гьаракь.	1		
2	[СС] рагьукъаб гьаракь.	1		
3	[ХХ] рагьукъаб гьаракь.	1		
4	[ЦЦ], [Ц1Ц1] рагьукъал гьаркьал.	1		
5	[ЛЪЛЪ] рагьукъаб гьаракь.	1		
6	**Контролияб диктант.**	**1**		
7	Лабиалиял гьаркьал.	1		
8	Ъ, Ь х1арпал.	1		
9	Алфавит.	1		
0	Раг1и ва слог.	1		
1	Ударение.	1		
2	К1алзул ва хъвавул калам.	1		
3	Предложение ва текст.	1		
4	Авар мац1алъе хасиятал гьаркьал ва геминатал.	1		
5	Калам цебет1езаби.	1		
6	**Контролияб диктант.**	**1**		

7	Предметияб ц1ар.	1		
8	Хасал ц1арал. Хасал ц1аразул бит1унхъвай.	1		
9	Прилагательное.	1		
0	Прилагательное жинс ва форма.	1		
1	Глагол.	1		
2	Глаголалъул заманаби.	1		
3	Лъаг1алида жаниб малъараб материал такрар гьаби.	1		
4	**Контролияб диктант.**	**1**		